

VZTAH MEZI GENERÁLNÍM ŘÍZENÍM A OBLASTMI ŘEHOLNÍHO INSTITUTU, MEZI JEDNOTOU A AUTONOMIÍ, SDÍLENÍM, SPOLUPRACÍ A SPOLEČENSTVÍM

Úvod

Od Druhého vatikánského koncilu je téma řízení řeholních institutů široce zpracováváno různými orgány a při mnoha příležitostech¹; pojmy jako „autonomie“, „participace“, „spoluzodpovědnost“, „sdílení“, „subsidiarita“, „decentralizace“ apod. nejen vstoupily do běžného jazyka zasvěceného života, ale jsou z velké části také reálně žity. Až do dnešní doby se podporovala širší spoluúčast na řízení institutu a vzniklo množství studií a projektů věnovaných této problematice, a to jak z hlediska kanonického, tak praktického. V této studii bych se chtěl tématu věnovat především z pohledu kanonického práva.

Jak ukazují různé postsynodální apoštolské exhortace posledních desetiletí, například *Církev v Africe* z roku 1995, *Církev v Americe* z roku 1999 či *Církev v Asii* z roku 2000, aspekt teritoriality a respekt ke kultuře, historickým i sociálním odlišnostem se v církevních dokumentech výrazně zdůrazňuje. Zabývat se řízením řeholních institutů proto vyžaduje nový přístup, který bude tuto odlišnost chápat jako bohatství. Konkrétně je třeba nalézt správnou míru autonomie při řízení jednotlivé církevní oblasti – provincie, regionu, delegace apod. – v rámci centralizovaného řeholního institutu.

Při zpracování tohoto tématu se však objevují určité obtíže. Pokud hovoříme o řízení, je třeba uznat, že vždy bylo obtížné nalézt dobrého představeného; současné okolnosti však tuto úlohu činí ještě složitější. Samotný pojem řízení, autority či moci je dnes chápán jinak než v minulosti. Vztahy mezi představenými a podřízenými se proměnily; potřeba spolupráce, spoluzodpovědnosti a autonomie sílí v důsledku rozmanitého původu členů i změn ve struktuře samotného institutu – zejména z hlediska početního stavu – stejně jako v oblasti apoštolátu navenek. Je patrná silná touha po větší účasti na řízení, jak ze strany představených, tak členů, tedy po větší „demokracii“. Zároveň je však nutné mít stále na paměti, že řeholní institut je především skutečností duchovní či charismatickou, nikoli pouze lidským společenstvím; proto ani demokratický ideál, ani čistě sociologické principy nemohou být základním referenčním bodem pro pochopení a vymezení struktury řízení a v ní vykonávané autority².

Existuje ještě další obtíž: část věnovaná řízení ve vlastních pravidlech či v konstitucích řeholních institutů obvykle obsahuje množství právních a technických norem. Složitost situací,

¹ K tématu „Řízení provincie“ srov. SUGAWARA Y., „Il governo provinciale di un Istituto religioso centralizzato“, *Periodica* 94 (2005) 211–242.

² Srov. Dortel-Claudot M., „Le strutture di governo e di partecipazione delle Congregazioni religiose“, *Quaderni di Vita Consacrata* 10, Milano 1985, 9–10.

a zvláště narůstající rozmanitost původu členů i jejich činností vyžadovaných odlišnými sociálními podmínkami, činí stále obtížnějším formulovat normy, které by byly vhodné a bez rozdílu použitelné pro všechny oblasti.

Úmysl obnovy a přizpůsobení ze strany představených i členů je často dobrý; právní pojmy a vyjádření používané k jeho uskutečnění se však někdy ukazují jako nedostatečné a jindy je zvolená metoda nesprávná a užívaný jazyk dvojznačný. Tyto faktory mohou při zkoumání dané problematiky vyvolat zmatek.

1. Řízení řeholních institutů v Kodexu církevního práva

1a) Struktura Kodexu ohledně řízení řeholních institutů

Kodex církevního práva z roku 1983 pojednává o normách týkajících se řízení řeholních institutů ve třech článcích:

- a) Představení a jejich rady (kán. 617–630)
- b) Kapituly (kán. 631–633)
- c) Časné statky a jejich správa (kán. 634–640)³

Kodex tímto způsobem rozlišuje právní moc (*potestas*) v řeholních institutech ve dvou článcích. První článek, věnovaný představeným, se týká osobní autority; druhý článek, věnovaný kapitulám, pojednává o autoritě kolegiální. Kodex dále upravuje také správu časných statků, které jsou rovněž považovány za součást řízení. Hovoříme-li tedy o řízení a hledáme-li správnou míru autonomie a společenství mezi jednotlivými církevními oblastmi (provinciemi, regiony atd.), je třeba přiměřeně zohlednit všechny tři aspekty: osobní moc představených, kolegiální moc kapitul i správu majetku – každý na odpovídající úrovni⁴.

1b) Některé principy týkající se řízení řeholních institutů v Kodexu

Dříve, než se budeme věnovat podrobnostem, je vhodné upřesnit některé pojmy kanonického práva, tedy některé principy. Předně Kodex přiznává významnou roli vlastnímu právu (*ius proprium*). „Vlastní právo“ představuje soubor tvořený konstitucemi a dalšími normativními texty institutu. Zahrnuje veškerou normotvorbu, kterou institut vydává na všech úrovních na základě univerzálního práva a která upravuje jeho život. Může mít různé označení: obyčejové

³ Podle kán. 734 se kánony o představených a kapitulách aplikují i na společnosti apoštolského života při zachování jejich vlastní povahy.

⁴ Jeden z vůdčích principů stanovených na počátku prací na revizi kánonů týkajících se řeholních institutů, podle nichž podkomise vypracovala první schéma z roku 1977, zněl: „V nové legislativě mají být kánony formulovány tak, aby podporovaly formy participace a zastoupení, skrze něž je institut nositelem zakladatelského charismatu a každý člen odpovědným za život institutu. Podle učení Druhého vatikánského koncilu (*Perfectae caritatis* 14d) každý uskutečňuje tento závazek prostřednictvím účasti a spolupráce v rámci své role. Každý institut má a musí mít co nejširší svobodu při organizaci svého života, zejména pokud jde o kapituly a orgány participace a konzultace.“

normy, direktoria, prováděcí či doplňující normy. Vedle konstitucí tvoří vlastní právo také další normy vydané generální kapitulou, generálním představeným, případnými provinčními kapitulami či provinčními představenými. V současném Kodexu jsou normy o řízení řeholních institutů formulovány na základě principu subsidiarity. Normy na úrovni univerzálního práva jsou v mnoha případech formulovány obecně a pružně; vyžadují proto konkretizaci vlastním právem každého institutu, aby byla chráněna jeho vlastní identita a aby mohla být náležitě vyjádřena⁵.

Pokud jde o rozdělení institutu a strukturování jeho částí, univerzální právo přiznává každému institutu zasvěceného života plnou autonomii rozhodovat o vnitřních strukturálních změnách. „Přísluší kompetentní autoritě institutu podle konstitucí rozdělit institut na části, jakkoli nazývané, zřizovat nové, slučovat již zřízené nebo je jinak vymezovat“ (kán. 581). Změna vnitřní struktury řeholního institutu tedy podle tohoto kánonu znamená:

- a) rozdělit samotný institut na části (provincie, regiony apod.);
- b) zřizovat nové části;
- c) slučovat již existující části nebo je jinak územně či organizačně vymezovat.

Stejně tak k zrušení některé části institutu postačuje rozhodnutí vnitřní autority, například generální kapituly, nejvyššího představeného s jeho radou apod., aniž by byl nutný zásah jiné autority (kán. 585)⁶.

Konečně, považuje-li se správa časných statků za součást řízení, je vhodné připomenout silné doporučení Druhý vatikánský koncil ohledně téměř kolektivního uskutečňování evangelické chudoby, kterou řeholníci vyznávají (srov. *Perfectae Caritatis*, čl. 13e). Podle kánonů upravujících tuto oblast mají instituty například stanovit vhodné normy týkající se užívání a správy majetku tak, aby vyjadřovaly a podporovaly vlastní chudobu (kán. 635 § 2), a určovat část svých prostředků pro potřeby církve a chudých (kán. 640). Instituty tedy musí nalézt

⁵ Srov. De Paolis V., *La vita consacrata nella chiesa*, Bologna 1992, 103-104, Již v roce 1966, pro uplatnění norem dekretu II. vatikánského koncilu *Perfectae Caritatis* o obnově řeholního života, 28. října 1965, AAS 58 (1966) 702-712: EV 1/702.770, č. 14, motu proprio *Ecclesae sanctae* II, 6. srpna 1966, AAS 58 (1966) 757-789), navrhuje uplatnění tohoto principu a nařizuje: „Představení všech stupňů budou vybaveni příslušnými pravomocemi, aby se zbytečně nebo příliš často neobraceli na vyšší autority.“

⁶ Kánony 581 a 585 přiznávají institutům zasvěceného života jejich oprávněnou autonomii. Kodex z roku 1917 v kánonu 494 § 1 vyhrazuje Svatému stolci právo zřizovat provincie institutu papežského práva, jejich spojování, reorganizování, zřizování nových provincií a jejich rušení. Kánon 581 (a kánon 585) vychází z dekretu Svaté kongregace pro řeholníky a sekulární instituty *Ad instituenda experimenta* ze dne 4. června 1970, AAS 62 (1970) 549-550, č. 1, který zrušil ustanovení kánonu 494 § 1. Dekret dával generální kapitule „Řeholních institutů papežského práva“ pravomoc stanovit v konstitucích pravidla, která je třeba dodržovat při zřizování a změnách provincií. Výše uvedený dekret stanovil povinnost obrátit se na Svatý stolec v případě prvního rozdělení institutu na provincie nebo v případě jejich úplného zrušení, ale nový Kodex již tuto povinnost na Svatý stolec neukládá, nýbrž ponechává tuto záležitost na vnitřní autoritě institutu. Kánon stanoví, že institut určí, kdo je touto příslušnou autoritou, v konstitucích, tj. v základním kodexu, nikoli v sekundárním kodexu, pokud jde o rozdělení (kan. 581), a pokud jde o zrušení, zdá se, že rozhodnutí je ponecháno na vlastním právu (kan. 585).

odpovídající způsob, jak tato doporučení uskutečňovat, a to jak na úrovni generálního řízení, tak na úrovni řízení provinčního.

1c) Vyšší představený řeholních institutů

Jak jsme již naznačili výše, pro tuto problematiku je rozhodující především vymezení moci (potestas) představených a kapitul jednotlivých církevních oblastí, spíše než samotné určení názvů jednotlivých částí institutu. Kán. 620 je věnován určení toho, kdo jsou vyšší představení (Superiores maiores) a osoby jim postavené na roveň v řeholních institutech. Existují vyšší představení různých stupňů a s různým označením, a to i z hlediska kanonického.

Jak uvádí první část kánonu: „Vyšší představení řídí celý institut nebo jeho provincii či část institutu jí postavenou na roveň, anebo dům *sui iuris*, a rovněž jejich příslušní vikáři.“ Pojem „vyšší představený“ je obecné označení užívané Kodexem. Označuje představeného, který má odpovědnější a autonomnější poslání. Vyššími představenými v řeholních institutech jsou především ti, kteří řídí celý institut: nejvyšší moderátor – generální představený (otec, matka, bratr generální). Vyšším představeným je také provinciál nebo představený oblasti postavené na roveň provincii. Provinciál má řádnou (ordinární) neboli vlastní moc, spojenou s autonomním úřadem; rozsah této moci je určen samotným úřadem podle univerzálního i vlastního práva (srov. kán. 622)⁷.

V Kodexu církevního práva z roku 1983 se výraz „vyšší představený“ objevuje přibližně třicetkrát. Jejich souhlas nebo zásah je vyžadován v různých situacích, například při přijetí kandidáta do noviciátu (kán. 641), při prodloužení noviciátu (kán. 653 § 2) či při delší nepřítomnosti člena z řeholního domu (kán. 665 § 1). Zvláště významná je jejich role v případech odloučení člena od institutu (kán. 684–704). Z přehledu jejich pravomocí obecně vyplývá, že autorita a odpovědnost vyššího představeného se zvláště projevuje v těchto oblastech: přijímání a propouštění členů; počáteční a trvalá formace; skládání řeholních slibů; zřizování a rušení řeholních domů či částí institutu; apoštolské směřování a přidělování členů k jednotlivým apoštolským úkolům.

Některé z těchto prvků náležejí k vnitřnímu řízení institutu, například odpovědnost za formaci ve všech jejích etapách, přijímání kandidátů do postulátu a noviciátu, přijetí k časným slibům a jejich obnovování i přijetí k věčným slibům. Jiné prvky mají vztah k místní církvi: například volba a výkon apoštolských děl, jakož i záležitosti středního charakteru, jako je zřizování a rušení řeholních domů, správa časných statků včetně péče o chudé a potřebné, schvalování ročních rozpočtů komunit a rozdělování jejich přebytků na konci roku. Vlastnímu právu pak přísluší, při respektování principu subsidiarity, určit, kdo je konkrétně vyšším představeným a

⁷ Podle kán. 620 je třeba k těmto osobám připočíst i jejich příslušné vikáře. Vikář je však považován za vyššího představeného pouze tehdy, když skutečně vykonává tuto funkci na základě práva. V řeholním právu není vikář stálou, nýbrž dočasnou funkcí; liší se tedy od generálního či biskupského vikáře v diecézi. Samotný titul vikáře bez aktuální moci nečiní daného řeholníka vyšším představeným. Tito vikáři vykonávají svou moc pouze v případech stanovených univerzálním nebo vlastním právem, například když je představený zemřel, nepřítomen nebo jinak zaneprázdněn.

jak vykonává své pravomoci; například kdo uděluje členům poslání (missio) a přiděluje je do konkrétní komunity v rámci provincie, kdo koná kanonickou vizitaci domů ve stanovených lhůtách apod.⁸

1d) Provincie

Kán. 621 stanoví kritérium pro identifikaci provincie: „Názvem provincie se označuje sdružení více domů, které tvoří bezprostřední část institutu pod týmž představeným a je kanonicky zřízeno legitimní autoritou.“ Podmínky pro zřízení provincie podle Kodexu z roku 1983 jsou tedy tyto:

- a) sdružení více domů;
- b) podřízenost jednomu představenému;
- c) skutečnost, že tvoří bezprostřední část institutu;
- d) kanonické zřízení.

Přísluší kompetentní autoritě samotného řeholního institutu zřídit provincii, slučovat již existující nebo je jinak vymezovat podle norem konstitucí (srov. kán. 581 a 585).

Pokud jde o „sdružení více domů“, většina autorů uvádí nutnost existence alespoň tří domů, aby mohla být provincie vytvořena. Tento požadavek vychází z kán. 115 § 2, podle něhož musí být právnická osoba tvořena alespoň třemi fyzickými osobami. Záleží však na tom, co stanoví konstituce daného institutu, které určují minimální počet potřebných domů, neboť samotný kánon hovoří pouze o „sdružení více domů“. Zjevně se zde jedná o „domy“ (= komunity) ve smyslu kán. 608–610, nikoli o jednotlivé řeholníky; a to ve stabilním, nikoli pouze dočasném uspořádání.

Výraz „pod autoritou téhož představeného a tvořící bezprostřední část téhož institutu“ znamená, že provincie má svého provinčního představeného a že útvar nazývaný „provincie“ musí být bezprostřední částí samotného institutu, nikoli druhotnou sekci. Autorita mezi místním představeným a provinciálem nemůže spadat do kategorie „vyššího představeného“. Taková osoba nemůže – ani podle vlastního práva – disponovat pravomocemi, které Kodex přiznává provinčnímu představenému jako vyššímu představenému. Jinými slovy, i kdyby vlastní právo institutu označovalo představeného podřízeného provinciálovi za vyššího

⁸ Legislativní úprava přikládá zvláštní význam tzv. kanonickým vizitacím (kán. 628), tedy vizitacím konaným podle kanonických předpisů. Samotný výraz „kanonická vizitace“ se v současném Kodexu výslovně neobjevuje. Tradičně se tak označuje vizitace odlišovaná od jiných návštěv, např. bratrských či animačních. Jde o jeden z nejvýznamnějších a nejúčinnějších projevů moci vyšších představených. Institut vizitace má v řeholním životě dávno tradici a i dnes si zachovává svůj význam, zejména pro osobní poznání komunit i jejich členů. Ačkoli kán. 628 § 1 hovoří o „představených určených k této službě vlastním právem institutu“ a výslovně neuvádí vyšší představené, je běžné, že vlastní právo určuje jako vizitátora právě vyššího představeného – nejvyššího moderátora, provinciála či jemu postaveného na roveň. Navíc může vyšší představený, pokud mu to konstituce umožňují, dispensovat jednotlivého člena nebo celou komunitu od některého disciplinárního ustanovení konstitucí.

představeného, pokud nejsou splněny podmínky kán. 621, nejde o vyššího představeného ve smyslu práva.

Kánon dále zdůrazňuje: „kanonicky zřízeno legitimní autoritou“. Provincie musí být stabilně zřízena podle normy kán. 581. Musí tedy být zřízena písemným dekretem kompetentní autority institutu podle konstitucí, například generální kapitulou nebo nejvyšším moderátorem spolu s jeho radou. Protože provinční představený jako vyšší představený vykonává řádnou (ordinární) moc, nikoli pouze delegovanou, musí být jeho úřad před jeho jmenováním přesně ustanoven a vymezen, aby mohl od okamžiku převzetí úřadu vykonávat svou pravomoc.

Kán. 620 předpokládá existenci struktury nebo části institutu postavené na roveň provincii, se všemi důsledky, které z toho plynou. Terminologie se může lišit: více provincie, region, vikariát, oblast, zóna, delegatura apod. Takové rozdělení musí být provedeno kompetentní vnitřní autoritou institutu (kán. 581), a to nejen z praktického důvodu, aby provincie nebyla početně příliš rozsáhlá, ale také z důvodu odpovědi na specifické potřeby vyplývající z rozdílů místních a sociálně-kulturních podmínek. Ve vlastním právu je nutné jasně stanovit, kdo může takovou oblast zřídit a jaká je pravomoc jejího představeného – jak ve vztahu ke generálnímu představenému, tak vůči členům dané oblasti: zda jde o pravomoc více závislou, či pouze delegovanou. Představený takového útvaru, který není nazýván provincií, může být podle praxe Svatého stolce považován za vyššího představeného; konstituce to však musí výslovně stanovit⁹.

2. Struktura řízení a zakladatelské charisma¹⁰

2a) Rozdílnost struktury a forma řízení

Téma centralizace řízení v řeholních institutech má v dějinách církve své specifické podoby. Forma žebravých řádů od 13. století byla méně přímo orientována na kontemplativní život ve srovnání s řády mnišskými; život žebravých řádů totiž integroval také apoštolský prvek, i když různým způsobem, například u karmelitánů, františkánů, dominikánů či augustiniánů. Co se týče jejich řízení, bylo u žebravých řádů poměrně decentralizované; často měl konvent značnou autonomii vůči provincii a provincie vůči samotnému řádu. Ačkoli tyto řády měly výslovnou orientaci na apoštolát navenek, některé z nich si zachovávaly prvky mnišské tradice, například stabilitu (*stabilitas*) spíše než mobilitu.

V 16. století vstupují na scénu instituty silně zaměřené na apoštolskou činnost, například jezuité, což zásadně proměnilo pojetí apoštolátu v řeholním životě. Apoštolský projekt Tovaryšstva Ježíšova ukazuje, že pracuje jako „apoštolské tělo“ (*corpus apostolicum*), nikoli

⁹ Srov. Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, Generální schéma pro vypracování konstitucí, 1999, kapitola VII, D.

¹⁰ K tématu zakladatelského charisma srov. Sugawara Y., „Concetto teologico e giuridico del ‘Carisma di fondazione’ degli istituti di vita consacrata“, *Periodica* 91 (2002) 239–271.

jako pouhá federace menších apoštolských celků rozptýlených v různých provinciích a domech. V těchto institutech s výraznou vnější apoštolskou činností se mobilita stává podstatným prvkem: protože členové mají být vysíláni kamkoli z apoštolských důvodů, již se nevyžaduje setrvat po celý život v určitém domě nebo provincii; naopak, maximální dostupnost pro apoštolát se stává normou. Provinční rámec tak ustupuje úrovni generální a místní rámec ještě více. V institutech, které přijaly vnější apoštolát jako podstatný prvek svého života, vykonává centrální autorita významnější roli pro život institutu jako celku. Tento model inspiroval také velkou část ženských kongregací apoštolského života vzniklých v 19. století¹¹.

Z toho plyne, že struktura řízení a správné rozdělení pravomocí v řeholním institutu závisí na jeho zakladatelském charismatu a z něj vychází. Úmysl zakladatelů určuje základní strukturu moci vykonávané představenými, roli provincie či komunity v životě institutu i podobu uskutečňovaného apoštolátu.

2b) Společné a odlišné prvky

Řízení, jako podstatný prvek života institutu, není pouze otázkou právní struktury. Existuje více faktorů, které tuto strukturu utvářejí a které vyjadřují zakladatelské charisma. Struktura řízení institutu totiž odráží – a musí odrážet – povahu, charakter a ducha zakladatelského záměru.

Je zřejmé, že struktura generálního řízení institutu se liší od struktury jeho provincie, protože jejich role jsou odlišné; duch, který podpírá právní strukturu řízení, však musí být mezi nimi společný. Týká se to chápání autority, pojetí představeného, dialogu mezi představeným a členy, způsobu komunikace, formy vydávání pokynů, podoby poslušnosti, postupu při rozlišování a přijímání rozhodnutí atd. Je třeba mít stále na paměti, že zásah do struktury řízení a její změna může představovat riziko, protože může poškodit samotné dědictví institutu.

Institut musí na každé úrovni hledat způsob, jak lépe reflektovat své zakladatelské charisma, zkoumat konkrétní potřeby místa a přiměřeně uplatňovat princip subsidiarity. Budování struktury řízení na místní úrovni nemá směřovat pouze k přizpůsobení modelu apoštolátu naléhavým požadavkům tak, aby vnější činnost byla efektivnější a pružnější, nýbrž především k tomu, aby institut lépe odpovídal svému vlastnímu povolání být řeholním společenstvím. To vyžaduje seriózní studium jak vlastního duchovního a právního dědictví institutu, tak i sociálně-kulturní situace konkrétního místa¹². Vnitřní autoritě přísluší vydávat přesné normy, například o volbě a jmenování představených a jejich rad či o způsobu přijímání rozhodnutí, aby právní normy jasně odrážely ducha a poslání institutu.

2c) Úloha kapitul

¹¹ Srov. Dortel-Claudot M., tamtéž, s. 17–18.

¹² Podobně by měl úřad představených, jak naznačuje apoštolská exhortace *Vita consecrata*, odrážet charisma daného institutu (srov. kán. 60f) ve struktuře řízení. Zejména v postavě a vlastnostech požadovaných od představeného, v podobě dialogu a poslušnosti, ve způsobu společného rozlišování lze najít jasný projev záměru zakladatelů, a proto právní forma řízení výrazně odráží vlastní identitu a tedy charisma založení.

Bezprostředně po pojednání o osobní autoritě hovoří kodex o autoritě kolegiální v jejích různých podobách: o generální kapitule (kán. 631) a o dalších obdobných shromážděních (kán. 632). Tato část obsahuje rovněž normy o orgánech participace a konzultace (kán. 633). V návaznosti na učení *Perfectae Caritatis*¹³ je zde ve značné míře uplatněn princip subsidiarity a vyjádřeny různé formy účasti na řízení.

Podle kán. 631 požívá generální kapitula¹⁴ nejvyšší autoritu v řeholním institutu podle norem konstitucí. Její pravomoc je popsána v § 1. Generální kapitule přísluší zejména:

- a) ochrana dědictví institutu podle kán. 578 (tj. zakladatelského charismatu);
- b) podpora jeho náležité obnovy (včetně revize konstitucí);
- c) volba nejvyššího moderátora (srov. kán. 625 § 1);
- d) vydávání prováděcích norem pro vnitřní život institutu;
- e) projednávání záležitostí větší důležitosti.

§ 1 nemá v úmyslu podat vyčerpávající výčet kompetencí kapituly, což naznačuje výraz „zejména“; jejich bližší určení má být stanoveno v konstitucích, jak uvádí § 2. Mezi uvedenými prvky se objevuje formulace „projednat záležitosti větší důležitosti“. Není snadné přesně vymezit, co všechno mezi ně patří: závisí to na povaze každého institutu i na jeho tradici. Může jít například o revizi vlastních konstitucí, aktualizaci vlastního práva, rozdělení na provincie či zrušení provincie, úpravu struktury formace na úrovni celého institutu, zejména vypracování formačního řádu podle kán. 659 § 2.

Následující kánon (kán. 632) stanoví zásadu týkající se jiných shromáždění, jejichž vymezení je svěřeno vlastnímu právu¹⁵. Kodex sice věnuje jeden kánon generální kapitule, avšak nic neříká o „provinciální kapitule“. Tento pojem se v univerzálním právu nevyskytuje, protože právní podoba provinční kapituly se výrazně liší podle povahy a charakteru jednotlivých institutů. V některých žebavých řádech má provinční kapitula velmi široké pravomoci; například volí provinčního představeného. V centralizovaných institutech apoštolského života může mít naopak omezenější kompetence: volí delegáty provincie na generální kapitulu a předkládá návrhy týkající se života celého institutu. V každém případě se doporučuje, aby takový orgán byl privilegovaným místem reflexe, dialogu, výměny názorů a konzultace. Při stanovování prostředků participace a konzultace je však vždy nutné dbát na to, aby nebyla oslabena či ochromena osobní autorita představených.

3. Úkoly církevní oblasti a představeného

¹³ Dekret *Perfectae Caritatis* (1965) prohlašuje: „Kapituly a rady at' věrně plní úkol, který jim byl svěřen ve vedení, a tyto orgány, každý svým způsobem, at' jsou výrazem účasti a starostlivosti všech členů o dobro celého společenství“ (čl. 14c).

¹⁴ V tomto pojednání se neřeší případ moci nad domy *sui iuris* (srov. kán. 613; 616 § 3; 684 § 3).

¹⁵ Kán. 632 zní: „Vlastní právo má přesně určit, co se týká dalších kapitul institutu a jiných obdobných shromáždění, totiž jejich povahu a pravomoc, složení, způsob ustavení a dobu konání.“

3a) Konkrétní uskutečňování poslání institutu

Hlava V (kán. 673–683) druhé knihy Kodexu kanonického práva, věnovaná apoštolátu řeholníků, nese název „Apoštolát institutů“. Tento název naznačuje, že podle univerzálního práva je poslání svěřeno církvi institutu jako takovému, nikoli řeholníkům chápaným jednotlivě. Je proto důležité připomenout, že právě institutu jako celku svěřuje církevní autorita účast na Kristově poslání, které bylo svěřeno církvi, i když konkrétní uskutečnění tohoto poslání se v mnoha případech odehrává na úrovni provincie.

Je pochopitelné, že jednotlivá díla se konkretizují na úrovni každé jednotlivé komunity, zatímco působnost provincie se často rozprostírá na více diecézí či dokonce států.

Provincie jako celek stojí pod řízením vyššího představeného; přesto je právě tato úroveň často nejvhodnější pro určování směru apoštolské činnosti, protože umožňuje zkoumat konkrétní potřeby určitého místa v jeho konkrétních podmínkách. Představený má spolu se svou radou posoudit, které potřeby jsou v daném historickém okamžiku a v daném sociálním a kulturním kontextu jeho církevního obvodu nejdůležitější a nejnaléhavější. Právě na této úrovni se často uskutečňuje faktický kontakt s místní církví.

Poslání řeholního institutu se uskutečňuje v různých rovinách: institucionální, komunitní i osobní. Dnes se realizuje ve spolupráci a ve vzájemné výměně darů s odpovědnými za pastorační – s biskupy, faráři – a také s laiky ve farnostech (srov. Ripartire da Cristo, čl. 31)¹⁶. Poslání se naplňuje rovněž prostřednictvím zavádění některých správních postupů a technik, například využíváním komunikačních prostředků a dopravy nebo novým plánováním sdílení přijatých darů. Je nezbytné zkoumat, zda vlastní právo poskytuje dostatečný rámec pro uskutečnění svěřeného poslání. Někdy totiž generální kurie není schopna poskytnout přiměřené posouzení při zavádění nové techniky či nové formy apoštolské práce v určitém konkrétním prostředí.

3b) Zvláštní úkol představeného

Jedním ze specifických úkolů představeného v dnešních podmínkách je komunikace, a to ve smyslu otevírání kanálů, které usnadňují výměnu informací a aktivit na různých úrovních jako znamení společenství a sdílení. To zahrnuje komunikaci mezi generálním řízením a provincií, mezi provincií a jednotlivými komunitami v jejím rámci, jakož i mezi institutem a místní církví. Zejména v centralizovaném institutu má vzájemná komunikace a pravidelná výměna informací – za účelem lepšího vzájemného porozumění – zásadní význam pro celek institutu¹⁷.

Jednou z důležitých starostí vyššího představeného musí být poskytování informací provincii, ostatním provinciím, generálnímu řízení institutu i místní církvi. Zásadní je rovněž komunikace představeného s jeho členy. Nestačí, aby představený informace pouze sdělil; je nezbytné, aby byly skutečně přijaty a pochopeny. Zpětná vazba je proto v tomto ohledu podstatná. Totéž

¹⁶ Kongregace pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, dokument ze dne 14. května 2004, Libreria Editrice Vaticana.

¹⁷ Při rozdělování zdrojů je třeba mít na zřeteli potřeby ostatních komunit či provincií i celého institutu. Delikátním posláním představeného je udržovat jednotu mezi místními a univerzálními požadavky.

platí pro komunikaci mezi provinčním představeným a generálním představeným, stejně jako pro vztah k osobám odpovědným za pastorační. Představení se proto musí snažit poznávat smýšlení členů, průběžně je informovat o životě institutu, provincie či komunity, o přijatých rozhodnutích a projektech¹⁸.

Kán. 624 § 1 hovoří o délce funkčního období představeného: „Představení mají být ustanovováni na určité a přiměřené časové období.“ Tato doba nemá být ani příliš dlouhá, ani příliš krátká. Kritérium pro její určení však není snadné stanovit. Kánon pouze uvádí: „...podle povahy a potřeb institutu.“ Jeho praktická aplikace proto musí být provedena ve vlastním právu podle charakteru institutu a jeho konkrétních potřeb, nikoli pouhým přejímáním některých ustanovení dřívějšího kanonického práva. Současný Kodex kanonického práva nestanoví jednotné pevné období pro všechny instituty, jak to činil Kodex z roku 1917 v případě místních představených¹⁹.

Kán. 625 § 3 stanoví: „Ostatní představení [= nikoli nejvyšší moderátor] mají být ustanovováni podle konstitucí; jestliže jsou voleni, vyžadují potvrzení příslušného vyššího představeného; jsou-li jmenováni představeným, má tomu předcházet náležitá konzultace.“ Konstituce musí přesně vymezit normy, podle nichž jsou představení určováni. Pokud jde o potvrzení po volbě, běžně přísluší nejvyššímu moderátorovi potvrdit ostatní vyšší představené a těm pak potvrdit představené místní. Co se týče „náležité konzultace“, která představuje formu účasti na řízení²⁰, univerzální právo nestanoví, kdo má být konzultován ani jakým způsobem. Vše má a musí být konkretizováno v konstitucích²¹. Není tedy vždy snadné nalézt vhodného člena pro úřad představeného institutu, zvláště pro úřad vyššího představeného, jemuž je svěřen velmi náročný a delikátní úkol. Proto je důležité zajistit určité období či kurz formace pro představené a další odpovědné osoby, aby byli na tuto službu náležitě připraveni.

4. Kompetence představeného řeholního institutu podle Kodexu

Současný Kodex kanonického práva vypočítává záležitosti či rozhodnutí, které příslušejí nejvyššímu moderátorovi (tj. na generální úrovni)²². Patří mezi ně:

- a) předložení stručné zprávy Apoštolskému stolci o stavu a životě institutu (kán. 592 § 1);
- b) zrušení části institutu (kán. 616 § 1);

¹⁸ Velmi užitečné může být vypracování manuálu pro celý institut, který by vymezoval konkrétní úkoly provinčního či regionálního představeného, včetně jeho práv a povinností.

¹⁹ Kodex z roku 1917 stanovoval pevně určená období zejména pro místní představené, zatímco současná právní úprava ponechává větší prostor vlastnímu právu jednotlivých institutů.

²⁰ Cf. *Perfectae Caritatis* 14; *Ecclesiae Sanctae* II 18.

²¹ Tato konzultace může být provedena několika způsoby: členové institutu oprávnění k tomu, například odcházející vyšší představený se svou radou, sdělí před jakýmkoli jmenováním jméno jednoho nebo více řeholníků, kteří jsou schopni vykonávat funkci představeného určitého okrsku; spolubratři nesdělují jména, ale uvádějí, jaké vlastnosti jsou pro danou funkci nezbytné.

²² Pokud jde o kompetenci nejvyššího moderátora kněžského řeholního institutu papežského práva, viz též kán. 1308 § 8 o redukci mešních závazků.

- c) výkon pravomoci nad všemi provinciemi, domy a členy (kán. 622);
- d) ustanovení provinčního představeného (jmenování nebo potvrzení) (kán. 625 § 3);
- e) zřízení, přemístění a zrušení noviciátního domu (kán. 647 § 1);
- f) udělení souhlasu kandidátovi, aby vykonal noviciát mimo noviciátní komunitu (kán. 647 § 2);
- g) udělení souhlasu členu s věčnými sliby k úplnému nebo částečnému zřeknutí se majetku (kán. 668 § 4);
- h) povolení přestupu členu s věčnými sliby do jiného řeholního institutu (kán. 684 § 1);
- i) udělení indultu exklaustrace členu s věčnými sliby na dobu nepřesahující pět let (kán. 686 § 1);
- j) žádost kompetentní církevní autoritě o uložení exklaustrace členu (kán. 686 § 3);
- k) udělení indultu odchodu z institutu během dočasných slibů (kán. 688 § 2);
- l) opětovné přijetí členu, který z institutu právoplatně vystoupil, bez povinnosti opakovat noviciát (kán. 690 § 1);
- m) přijetí žádosti členu s věčnými sliby o odchod z institutu (kán. 691 § 1);
- n) vedení procesu propuštění členu – přijetí veškeré písemné dokumentace a umožnění obhajoby (kán. 695 § 2; 697, 3°; 698);
- o) vydání dekretu o propuštění členu (kán. 699 § 1);
- p) působení jako soudce v první instanci ve sporu mezi dvěma provinciemi (kán. 1427 § 2);
- q) působení jako soudce druhé instance v kauze vedené proti provinčnímu představenému (kán. 1438, 3°).

Například zrušení kanonicky zřízeného řeholního domu podle kán. 616 § 1, resp. zrušení domu *sui iuris* po konzultaci s diecézním biskupem, je výlučně kompetencí nejvyššího moderátora podle norem konstitucí, nikoli provinčního představeného. Přirozeně je vhodné, aby takové rozhodnutí předcházelo studium na provinční úrovni, případně aby vycházelo z žádosti provinčního představeného²³. Již při zběžném pohledu je zřejmé, že mnohé z výše uvedených záležitostí se týkají kapitoly VI „Odloučení členů od institutu“ (písmena h až o), druhého titulu věnovaného řeholním institutům.

K výše uvedeným sedmnácti záležitostem je třeba připojit i ty případy, v nichž Kodex církevního práva používá výraz „kompetentní autorita institutu“, například: připojení jiného institutu k vlastnímu (kán. 580); změna vnitřní struktury institutu (kán. 581); zrušení části institutu (kán. 585) a revize vlastního práva (kán. 587 § 4). Z povahy věci se zdá, že tyto úkony vyžadují zásah

²³ Psychologicky je snazší přijmout založení nového domu než zrušení stávajícího. Je proto velkou morální silou nařídít institutu uzavření domu. Generální řízení má v očích náboženského institutu větší morální váhu než provinční řízení. Srov. Dortel-Claudot M., *op.cit.*, 35-36.

kompetentní autority na generální, nikoli provinční úrovni. Kodex však ponechává vlastnímu právu rozhodnutí, zda touto autoritou je generální kapitula, nejvyšší moderátor se svou radou, či jiný orgán; totéž platí i pro další obdobné případy.

V následujícím výčtu vidíme, že je mnoho záležitostí a rozhodnutí, která náleží kompetentnímu vyššímu představenému:

- a) jmenování místního představeného (kán. 623 § 3);
- b) přijetí kandidáta do noviciátu (kán. 641);
- c) povolení, aby skupina noviců po určitou dobu pobývala v jiném domě institutu (kán. 647 § 3);
- d) povolení předčasné první profese o patnáct dní (kán. 649 § 2);
- e) výkon autority nad novici (kán. 650 § 2);
- f) prodloužení noviciátu o šest měsíců (kán. 653 § 2);
- g) povolení delší nepřítomnosti v řeholním domě (kán. 665 § 1);
- h) povolení spravovat majetek laické osoby a vykonávat světský úřad spojený s povinností vyúčtování (srov. kán. 285 § 4; kán. 672);
- i) vyloučení řeholníka z následné profese (kán. 689 § 1);
- j) konstatování skutečnosti propuštění člena ipso facto (kán. 694 § 2);
- k) rozhodnutí o zahájení a pokračování procesu propuštění (kán. 697, 1° a 3°);
- l) vykázaní člena z řeholního domu (kán. 703);
- m) udělení souhlasu k vydání spisů týkajících se náboženství nebo mravů (kán. 832).

Výše uvedené kánony vyžadují, aby určitá záležitost byla upravena nebo aby bylo přijato konkrétní rozhodnutí. I zde Kodex ponechává každému institutu svobodu upřesnit ve vlastním právu, kdo je tímto kompetentním vyšším představeným: generální představený? Provinční představený? Regionální představený podle kán. 620? Chápání „záležitostí větší důležitosti“ závisí na povaze a charakteru institutu – zda jde o institut kontemplativní, konventuální či plně zaměřený na apoštolskou činnost – a také na jeho tradici; téměř všechny tyto případy se však týkají vnitřní správy institutu.

Kodex rovněž ponechává vlastnímu právu rozhodnutí, kdo je „kompetentním představeným“²⁴: generální? provinční? regionální? nebo dokonce místní? V následujícím seznamu se objevují kánony, které vyžadují, aby rozhodnutí učinil kompetentní představený

²⁴ Princip subsidiarity je principem vlády, který vychází z myšlenky, že skupiny musí samy řešit problémy, které obvykle nepřesahují jejich možnosti. Požaduje, aby rozhodnutí na všech úrovních byla přijímána těmi, kdo jsou podle ústavních pravidel oprávněni rozhodovat. Dále vyžaduje, aby vyšší úroveň na žádost nižší úrovně učinila to, co ta není schopna učinit v konkrétní a obtížné situaci. A konečně vyžaduje, aby vyšší úroveň odvážně zasáhla do záležitostí nižší úrovně, a to i proti její vůli, když se věci vyvíjejí opravdu špatně, například když je vážně ohrožena věrnost řeholnímu povolání. Cr. Dortel-Claudot M. *op.cit.*, 20-21.

podle vlastního práva. Některé z těchto prvků se týkají vnitřního řízení, zejména oblasti formace; jiné se vztahují k apoštolátu (např. body 11 a 14). Posouzení významu jednotlivých záležitostí závisí na zakladatelském charismatu, tedy na povaze institutu a typu jeho apoštolátu – například v oblasti vzdělávání, sociální komunikace či pastorační péče v místní církvi. Tyto prvky se dotýkají vztahu k životu partikulární církve.

Podle Kodexu existuje mnoho záležitostí nebo rozhodnutí, které mohou záviset na jiné než na obecné úrovni: na úrovni provinční nebo místní. Každý představený, a zejména vyšší představený, musí přesně znát svou pravomoc a odpovědnost a je vhodné zkontrolovat, zda praxe institutu správně uplatňuje princip subsidiarity, centralizace nebo decentralizace.

Praktické uplatnění těchto pravidel univerzálního práva musí být provedeno v souladu s povahou institutu a jeho potřebami, a nikoli pouze s odkazem na některé kánony univerzálního práva, jako například:

- a) schválit převod majetku a jiné podobné záležitosti (kan. 638 § 3);
- b) založit nový řeholní dům (kan. 609 § 1);
- c) navštěvovat domy a členy (kan. 628 § 1);
- d) přijímat bilanci vypracovanou ekonomem (kan. 636 § 2);
- e) jmenovat novicmistra (kan. 651 § 1);
- f) propustit novice z noviciátu (kan. 653 § 1);
- g) připustit k časným slibům a přijmout je (kan. 656, 3°, 5°);
- h) prodloužit časné sliby na více než šest let (kan. 657 § 2);
- i) připustit k věčným slibům a přijmout je (kan. 658);
- j) udělit povolení ke změně nakládání s osobním majetkem člena (kan. 668 § 2);
- k) udělit povolení k přijetí úkolů nebo funkcí mimo institut (kan. 671);
- l) uzavřít smlouvu s diecézním biskupem o díle svěřeném institutu diecézí (kan. 681 § 2);
- m) představit diecéznímu biskupovi člena pro církevní úřad (kan. 682 § 1);
- n) odvolání člena z úřadu uděleného diecézním biskupem (kan. 682 § 2);
- o) vyřazení člena, který přešel z jiného institutu, z věčných slibů (kan. 684 § 2);
- p) udělit povolení řeholníkům kázat v jejich kostelech nebo oratoriích (kan. 765);
- q) udělit povolení k přijetí cizích osob do oratoria institutu (kan. 1223).

Existuje mnoho případů v různých oblastech, které nejsou uvedeny v seznamu výše uvedených kánonů, zejména v oblasti vnitřní správy a disciplíny, například praxe tří evangelních rad (kan. 599-601), život v komunitě (kan. 607 § 2), nepřítomnost v řeholním domě (kan. 665), klauzura (kan. 667), řeholní oděv (kan. 669), určení duchovního života, jako je slavení liturgie dne (kan.

663 § 3), vždy s ohledem na nejlepší realizaci charismatu založení, je ponecháno na vlastním právu.

5. Zvláštnosti provincie původu (nebo mateřské provincie)

Pokud jde o otázku konkrétní realizace autonomie, položme si několik otázek týkajících se zvláštní role mateřské provincie. První otázka: Nachází se velká většina společenství institutu v zemi původu, nebo dokonce v jedné geografické oblasti této země? Nebo se již nachází v jiných zemích nebo na jiných kontinentech? Jakou roli v tomto případě hraje mateřská provincie nebo provincie, která dala vzniknout institutu? Další konkrétnější otázka: zůstávají komunity v zemi původu pod přímou autoritou generálního představeného a jeho rady, nebo jsou již jasně odlišené? Rozlišují konstituce jasně odlišnou roli každého představeného?

Musíme si upřímně položit tuto otázku: byla zvyklost institutu převzata od mateřské provincie a zůstává taková, zatímco institut se již rozšířil na několik kontinentů? Jak je přijímána zbožnost praktikovaná v zemi původu v provinciích misijních zemí? Může se stát, že duchovní život institutu je silně omezen horizontem duchovního života země původu misionářů. Zvyk mnoha řeholních institutů se zdá být ve skutečnosti západní. Často je to výhoda, ale zároveň to může být pro jinou kulturu břemeno. Podobně se může stát překážkou pro vytvoření společenství v celém institutu, pokud někdo vnucuje západní způsob řízení a mentalitu poslušnosti. V jiných kulturách není jisté trvání na demokratickém způsobu řízení bez obtíží, což je také bod, který je třeba prozkoumat, abychom se mohli poučit od jiných kultur.

Závěr

Dnes je v řízení řeholního institutu zapotřebí zdravý pluralismus, který však neznamena rozpad, ale umění sladit rozumnou centralizaci s nezbytnou svobodou jednotlivých územních celků. Nejvyšší moderátor si samozřejmě nesmí vyhrazovat veškerou iniciativu pro sebe, v centralizovaném institutu musí být nejdůležitější rozhodnutí celého institutu nebo rozhodnutí týkající se více provincií definována generálním představeným. Proto je nutné, aby provinciál včas zaslal dostatečné informace se svým názorem a názorem své rady. Totéž platí, pokud jde o hluboký vztah s konkrétní církví.

V jiných případech musí nejvyšší moderátor obvykle spravovat domy, komunity a práci prostřednictvím jiných představených, provinčních nebo místních, ředitelů díla a také těch, kteří zastávají úřady. Při výkonu své funkce nesmí provinciál, který žádá členy o činnost a spoluzodpovědnost, váhat a přijímat iniciativy a rozhodnutí tváří v tvář autoritě nejvyššího moderátora. V této věci musí být normy vlastního práva přesné. Pravomoc představeného odpovídá odpovědnosti funkcí, které mu byly svěřeny. Jedná se o závazek duchovní povahy v tom smyslu, že musí vést členy k uskutečnění Božího plánu pro institut a pro jednotlivce podle dědictví institutu, které je rovněž darem Božím pro dobro církve.

Z hlediska dědictví institutu je třeba vždy chránit vlastní povahu a zdravé tradice každého institutu a podporovat větší svobodu. Ve struktuře řízení se jasně projevuje charisma založení. Model řízení, a zejména postava představeného, i z právního hlediska, velmi odráží povahu a

charisma založení institutu. Je proto na vnitřní autoritě, aby vydala vhodné normy tak, aby stále více odrážely ducha institutu a záměry zakladatelů. Pro všechny bude prospěšné studium a hluboká reflexe charismatu založení, také prostřednictvím chápání konstitucí. Dnes musí být cílem obnovy struktury řízení nejen zvýšení její účinnosti, ale také, a především lepší odpověď na vlastní povolání.

Nyní je princip subsidiarity, systém participace, respektování rozmanitosti kultur společnou potřebou v Církvi. Je na příslušné autoritě, aby našla správnou míru autonomie a vydala normy, které vyjadřují přání Institutu. Je však třeba přiznat, že velký problém řeholního života často nespočívá tolik v organizaci, jako spíše v jejích členech. Chybí schopní představení, kteří by byli adaptováni na nové okolnosti dnešního světa. Je třeba vychovávat a formovat představené, kteří budou schopni vést institut vždy na základě ducha, na kterém byl každý institut založen.